

Den store debatten

Hva er det vi diskuterer når vi snakker om Norge og EU?

Innhold

Forord av Roy Pedersen	2
<i>Frankie Rød</i> EU-kampen handler om folk	6
<i>Odd Einar Dørum</i> Ikke EU-medlemskap – men styrket internasjonalt samarbeid	10
<i>Harald Velsand</i> Femti år siden nei til EF og landbrukets rolle	14
<i>Arne Pedersen</i> Fisken og norsk medlemskap i EU	19
Fagbevegelsen om EU og EØS	24
<i>Dag Seierstad</i> 30 år med indre marked	28
<i>Jan R. Steinholt</i> EUs militære utvikling	31
<i>Stein Ørnhøi</i> EU og europeisk sikkerhetspolitikk	34
<i>Morten Harper</i> Blindsoner og slagside	40
Stadig mer union	46

Nei til EUs skriftserie Vett nr. 2 2022

Redaktør: Morten Harper

Grafisk utforming: Eivind Formoe

Forsidetegning: Jørgen Bitsch

ISSN: 1504-5374 / ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 3200

Trykkansvarlig: Retail Production AS

Les tidligere Vett-utgaver og bestill abonnement på www.neitileu.no

Forord

Folket sa nei!

Den engasjerte som har opplevd den politiske kampen mot EEC/EF/EU har ikke levd forgjeves.

Stortingsflertallet ante neppe at de ville utløse et folkeopprør da de 1. juni 1970, med 132 mot 17 stemmer vedtok å søke om norsk EF-medlemskap (EU hadde da nylig skiftet navn fra EEC til EF). Kort tid etter, 28. august samme år, dannes «Folkebevegelsen mot medlemskap i Fellesmarkedet».

Organisasjonen startet først opp i byene, men vokste raskt over hele landet og på knappe to år vokste den til 130 000 medlemmer. Folkebevegelsen sto for et enormt folkeopplysningsarbeid med løpesedler, aviser, hefter og utredninger. EEC-nytt ble delt ut på stand, i postkasser og i hundretusener overalt i det ganske land og i hundretusener. «Trygg arbeidsplassene» var avisa retta inn mot fagorganiserte og hadde på det meste et opplag på 400 000.

Folkebevegelsen ble raskt den drivende kraften i både debatten og motstandsarbeidet. Uten medlemmer ingen organisasjon som vinner eller skaper endring. Det forhindrer ikke at personligheter på toppen spiller en viktig rolle, spesielt fordi de samtidig er alliansebyggende. Grunnleggerne Hans Borgen, formann i Landbrukets Sentralforbund og bakgrunn i Senterpartiet, og fagforeningskjempen Ragnar Kalheim, forbundsstyremedlem i den gang Jern og Metall og bakgrunn i Arbeiderpartiet, ble raskt to lederskikkelser. De skapte en allianse mellom bondeorganisasjoner og fagorganiserte som holdt helt inn. Advokat Arne Haugestad ble daglig leder i disse to årene og ble med det også en frontfigur for organisasjonen. Fjerde person som dannet firkløveren på toppen var Ole Kopreitan, en utrolig person som var reine Askeladden i å finne nærmest ubrukelige ting som ble brukt til alt.

Ole ble i dette årtusen kjent som personen med barnevogn som solgte merker på Karl Johan i Oslo. Han fikk deg bestandig til å ta med noe som skulle leses eller deles ut og gjorde en utrettelig innsats i kampen mot atomvåpen. Når den gamle barnevogna var totalt

utbrukt, fikk han en ny av Fagforbundet. Sånn holdt han på til han gikk ut av tiden.

I tillegg må nevnes professor Torstein Eckhoff som i en hel levealder lagde utredninger om EEC som var vanntette hva angår saklighet og innhold, og som kom til å stå som rettesnor for seriositeten i arbeidet mot norsk EU-medlemskap og senere EØS-avtalen.

Jakkemerkene var en godt synlig del av Folkebevegelsens kampanje.

Som en slags sideorganisering til Folkebevegelsen ble «Kvinneaksjonen mot norsk medlemskap i EEC» dannet. Initiativet besto av kvinner fra KrF og utover på venstresida. Initiativet oppnådde å mobilisere kvinner til kamp mot EEC på egne premisser, og bidro til å bryte med den mannsdominansen som dominerte partier og organisasjoner.

Nevnes må også «Ungdomsfronten mot EF» som samlet alle de partipolitiske ungdomsorganisasjonene unntatt Unge Høyre. I tillegg Noregs ungdomslag, Norges Bygdeungdomslag og Norges Godtemplar Ungdomsforbund som i dag er en del av organisasjonen Juvente. En av de som var med den gang var leder av Unge Venstre, Odd Einar Dørum. Han er fortsatt venstremann og EU-motstander.

For å kunne vinne et nei til norsk medlemskap i EEC eller EU er det avgjørende å vinne Arbeiderparti-velgere mot en partiledelse som har opptrådt selvsikkert. Typisk nok var slagordet ved kommunevalget i 1971: «En A-velger er en ja-velger». LO var heller ikke snauere og ansatte en rekke kortidssekretærer som reiste land og strand rundt med oppfordring om å stemme ja ved folkeavstemningen. Effekten var ikke overveldende, og slike sekretærer har vi aldri sett igjen. Som et eksempel på at utviklingen ikke står stille kan nevnes at på den ekstraordinære LO-kongressen i 1994 stemte et knapt flertall nei til EU-medlemskap. Den gang lederen av Fagforbundet, Jan Davidsen, var hovedinnleder for nei-sida.

EU-motstanderne i Arbeiderpartiet ble anført av AUF, nevnte Ragnar Kalheim og Thorbjørn Berntsen som begge var kjente

som dyktige tillitsvalgte. I februar 1971 skrev et par hundre i partiet under et opprop med tittel «Arbeiderparti må velge: EEC eller sosialisme». Til ettertanke at en slik tittel neppe dukker opp i en ny EU-kamp. Oppropet bidro til at Ap-folk samlet seg i «Arbeiderbevegelsens informasjonskomité mot norsk medlemskap i EF», forkortet til AIK. Selv om dette mest var et nettverk spilte de en viktig rolle i å aktivisere medlemmer, tillitsvalgte og fagorganiserte.

Ja-sida mente man måtte vente for å se forhandlingsresultatet med Brüssel før man tok endelig standpunkt om ja eller nei til medlemskap. Men da som nå ble det tydeliggjort at man måtte underordne seg traktatene og et felles regelverk. Jordbruksforhandlingene endte knapt med noen ting, bortsett fra en avklaring om at norsk jordbruksstøtte ikke kunne opprettholdes. Fiskeriforhandlingene falt også bokstavelig talt i fisk. Det hele endte meg at den gang fiskeriminister Knut Hoem trakk seg som statsråd.

Det som står som det nærmest utrolige er det folkelige engasjementet fra alle kanter og sosiale lag. Flere titusener som før ikke hadde vært politisk aktive, ble på kort tid engasjert. Folkebevegelsen både sto og holdt sammen. Det var knapt en skole, en arbeidsplass, et universitet, et hjem, en konfirmasjon eller et bryllup hvor ikke EEC-spørsmålet ble diskutert. Nei-sida stilte med folk, organisasjon og entusiasme. Ja-sida stilte med penger, makt og trusler. Banskjef Melander i Den norske Creditbank sa på egen generalforsamling i 1972: «Det ikke skal stå på midler i kampen for å få det norske folk til å stemme ja ved folkeavstemningen».

Generaldirektør Johan B. Holthe i Hydro hevdet i Stavanger Aftenblad seks dager før folkeavstemningen at «det ikke blei noen petrokjemisk industri utenfor EF». Året etter var overskriften i avisa Varden: «Telemark inn i oljeeventyret med Hydros milliardplaner på Rafnes».

Valgnatta 25.september ble nervepirrende. Vi vant. En utrolig seier over makta representert ved høyresida, arbeidsgiverforeninger, toneangivende media og ledelsen i Arbeiderpartiet og LO. På toppen av dette stilte statsminister Trygve Bratteli fra Arbeiderpartiet kabinettsspørsmål og tapte.

Det ble en borgerlig regjering som forhandlet fram en frihandelsavtale med EEC i 1973. En avtale som gjelder den dag i dag hvis EØS-avtalen sies opp.

Den mangeårige lederskikkelsen i Sosialistisk Folkeparti, Finn Gustavsen, er sitert på at «vi vant folkeavstemningen i 1972, men tapte EF-kampen hver dag etterpå». Han har litt rett i den forstand at med Willochregjeringen i 1981 startet også i Norge en nyliberal utvikling som via ulike regjeringer fortsatt pågår, og der EU og EØS-avtalen er en avgjørende pådriver.

I kjølvannet av seieren i 1972 skjedde det en utrolig utvikling av landet, stikk i strid med spådommer og trusler på forhånd. Kvinner kom inn i arbeidslivet for fullt. Oljevirksomheten startet opp og Statoil (nå Equinor) ble dannet. Hadde vi funnet olje i dag ville det neppe blitt noe helstatlig oljeselskap og en forvaltning som sikrer oljemilliardene til fellesskapet. Som et apropos til dagens situasjon ble det fra 1975 gjennomført en opptrappingsplan for jordbruket som høynet bøndernes inntekter betraktelig.

Havrettstraktaten ble forhandlet fram, med Jens Evensen i spissen, og 50 miles fiskerisone ble innført. I 1976 ble 40 timers uke lovfestet. Året etter ble en ny Arbeidsmiljølov vedtatt. Endelig kan nevnes at AIKere, sosialister og kommunister dannet Sosialistisk Valgforbund som fikk en historisk brakseier ved stortingsvalget i 1973. Valgforbundet ble senere til dagens SV.

Kampen mot EEC og folkeavstemningsresultatet bidro til at alt dette skjedde. Mange vil hevde at den virkelige EEC/EF/EU-kampen sto i 1972. Den engasjerte som har opplevd denne politiske kampen har ikke levd forgjeves. Jeg var en av dem – på grasrota. Og Norge er enda ikke medlem av EU.

Roy Pedersen
Leder i Nei til EU

Kilde: Dags Seierstads utmerkede historiebok
Folket sa nei, Samlaget, 2014.

EU-kampen handler om folk

Så lenge EUs mål er å fremme fri flyt vil unionen aldri bli en solidarisk aktør, hverken innad eller utover i resten av verden.

Av Frankie Rød

EU-kampen for meg handler om folk. Den handler om alle som blir påvirket av EUs usolidariske politikk, fra bønder i Sverige, til flyktninger som sitter fast i Moria-leiren. EU er, og har lenge vært, et usolidarisk prosjekt. EU har beveget seg vekk fra å være en avtale som skulle forhindre krig, og over til å bli en union som setter evig vekst foran alle andre hensyn. Derfor mener jeg absolutt alle unge burde være mot EU.

EU er strukturelt udemokratisk. I EU er det kommisjonen som setter dagsorden, til tross for at de ikke er direktevalgt. Det er også massevis av organer i EU med mennesker som er ansatt, ikke valgt, men likevel tar beslutninger på vegne av medlemslandene. Den største demokratiske utfordringen er likevel ikke dette, men at EU har så og si fritt leide for lobbyister, altså mennesker som jobber med å påvirke politikere.

Brussel er den byen med nest flest lobbyister i verden, etter Washington DC, og de har en utrolig stor påvirkningskraft. EU-politikere trenger ikke oppgi eller registrere noe sted hvem de har vært på møte med, og dette gjør det mye lettere for lobbyister å påvirke. Både land og multinasjonale selskaper har lobbyistkontorer i Brussel. Lobbyismen flytter makt over fra folket som stemmer, og over til de som har mulighet til å betale noen for å jobbe for deres sak. Slik vil EU nesten alltid vedta en politikk som gagnar de med mest fra før, eller store multinasjonale selskaper, fordi de har råd til å nå inn til politikerne. Dette problemet blir forsterket av at EU er så stort og utilgjengelig at alminnelige folk ikke når igjennom til politikerne.

Frankie Rød er leder i Ungdom mot EU.

Etterlyst: solidaritet

EUs standardisering er også et stort problem. Dette er spesielt tydelig innenfor arbeidslivspolitik, der konsekvensen av standardiseringen ofte blir at minstestandard blir standarden, og bidrar til å presse arbeidsvilkår og lønninger nedover. Det samme ser man innenfor sektorer som bil, tog, landbruk og fiske, der kravene presses ned mot kravet i det medlemslandet med lavest reguleringer.

EUs flyktningpolitikk er et av de største problemene med EU. For mens EU ser på seg selv som et solidarisk prosjekt med fri flyt av mennesker innenfor Schengen, er historien en helt annen så fort du ikke kommer fra Europa. EUs politikk har som formål å sørge for at færrest mulig flyktninger kommer til Europa, koste hva det koste vil. Derfor har også over 45 000 mennesker omkommet som en direkte konsekvens av EUs flyktningpolitikk, ifølge organisasjonen United Against Refugee Deaths.

Den usolidariske flyktningpolitikken har bare blitt ytterligere tydeliggjort av Ukraina-krigen. EU-parlamentet vedtok ganske kjapt at ukrainske flyktninger får unntak fra EUs flyktningpolitikk, og blir automatisk innvilget midlertidig opphold i EU. Selv om det selvfølgelig er bra at Europa nå står sammen for flyktningene, er det tragisk at EU mener man bør ha forskjellig flyktningpolitikk ut fra hvor i verden du kommer fra. Ukraina-krisen har vist at EU kan stå sammen for flyktningene, og bare velger å la være.

En fordelingspolitikk som ikke fungerer

EUs rolle i internasjonal politikk er, ganske naturlig, å fremme medlemslandenes interesser. Det blir et problem når noen av verdens rikeste land går sammen og beskytter hverandres interesser. Handelsavtalene til EU med utviklingsland bidrar til en fordelingspolitikk som i beste fall ikke fungerer, og i verste fall minner om handelsmønsteret man hadde under kolonitiden. Og hvorfor er det slik?

Mye av dette bunner i rasisme, og det er nok også mye av opphavet til forskjellen i behandlingen av ukrainske og ikke-vestlige flyktninger. Medlemslandene ønsker å ta inn så få flyktninger fra utenfor Europa som mulig, og det er akkurat det EU tilrettelegger for. Flyktningpolitikken bærer også kraftig preg av at målet med EU er evig økonomisk vekst, og at flyktninger blir sett på som en utfordring opp mot det målet. Realiteten er at EU mener at den billigste flyktningen er en som drukner i Middelhavet.

Økonomiske hensyn settes foran klima

Også når det kommer til miljøpolitikk vil økonomiske hensyn alltid komme først slik EU fungerer. EU blir sett på som en forgjenger i internasjonal klimapolitikk, selv om de sminker klimaregnskapet, flytter utslipp og jobber for en mindre ambisiøs klimapolitikk internasjonalt. De som virkelig gjør en god jobb er noen få medlemsland, ikke EU i sin helhet.

EUs klimakvotesystem gjør at rike land kan kjøpe seg fri fra ansvaret om å kutte i utslipp. Når noen land kutter fjernes det ikke klimakvoter, og dermed blir det billigere for andre land å slippe ut CO₂. Slik vil man aldri kutte mer i utslipp enn målet EU har satt seg. I tillegg blir de dyreste kuttene utsatt til sist, slik at man kommer til å få et kjempeproblem når de kuttene skal tas.

I tillegg er det i mange tilfeller EU selv som definerer hva som telles som klimaskadelig og ikke. Blant annet regner EU bioenergi som miljøvennlig, uansett om man har hugget ned skog for å

Frankie Rød i midten foran på bildet, sammen med Ungdom mot EUs sentralstyre. Ungdom mot EU er ungdomsorganisasjonen for Nei til EU. (Foto: Ungdom mot EU.)

produsere den, mens det nå skal stilles mye høyere krav til vannkraft, slik at det ikke nødvendigvis regnes som grønn investering.

Strukturelle problemer

Problemene med EU er strukturelle. EU vil aldri klare å løse de store samfunnsproblemene, eller være en god aktør internasjonalt, fordi fri flyt alltid vil gå foran alle andre hensyn.

Det vil aldri bli en god arbeidslivspolitikkk så lenge det er begrensninger på reguleringer av arbeidslivet til arbeidsinnvandrere, det vil aldri bli en bærekraftig klimapolitikkk, fordi økonomiske hensyn alltid vil settes foran, og det vil aldri bli en solidarisk handelspolitikkk, fordi målet vil alltid være å tjene mest mulig på handelsavtaler, ikke at de skal være rettferdige.

Så lenge EUs mål er å fremme fri flyt vil det aldri bli en solidarisk aktør, hverken innad eller utover i resten av verden.

Ikke EU-medlemskap – men styrket internasjonalt samarbeid

Det er viktig at vi hele tiden diskuterer vårt forhold til EU, og ikke minst oppsider og nedsider med vår tilknytning til EU gjennom EØS-avtalen.

Av Odd Einar Dørum

Det er også viktig at vi diskuterer den sikkerhetspolitiske forankringen vi har valgt gjennom medlemskapet i Nato. De siste måneder har vist hvor viktig Nato er for vår sikkerhet. Det blir forsterket med at våre gode naboer Sverige og Finland trolig blir medlemmer. Det er bare noen få som ikke er overbevist om at dette er bra for sikkerheten i Norden. Det er også viktig i den sammenheng å se hvordan Storbritannia, utenfor EU, spiller en aktiv rolle med å gi sine garantier til Sverige og Finland. Som flere eksperter har påpekt har Storbritannia en betydelig rolle i nordområdene – av naturlige grunner. Vi vet at Arktis er både miljømessig og forsvarsmessig et svært sårbart område.

Nøktern debatt

Det er noen som mener at det som skjer i Ukraina også gjør det naturlig med en rask debatt om at Norge skal søke om å bli medlem i EU. Det er selvfølgelig viktig å diskutere vårt forhold til EU; Det må skje med en nøktern og kritisk distanse som i alle viktige spørsmål. Venstres landsmøte sa ja til EU med klare forbehold, ikke minst knyttet til betingelsene for fiskeriene og landbruket.

De fleste i Norge er i hovedsak fornøyd med den tilknytningen vi i dag har til EU. Vi må passe oss for at ikke ønsket om medlemskap kan ødelegge en nøktern debatt om oppsider og nedsider med ulike former for samarbeid i Europa. På mange måter er situasjonen, både i Norge og Europa, svært ulik situasjonen i 1972 og 1994. Den gang var det knappe flertall mot medlemskap, i dag er et solid flertall mot.

Odd Einar Dørum er tidligere leder av Venstre og er medlem av Nei til EUs råd.

«Eurosonen utfordrer mye av fundamentet i vår velferdsmodell», skriver Odd Einar Dørum. (Foto: Tor Andreas Torhaug.)

Utfordringer

Viktigere er det at vi opplever at vårt naboland Russland på en brutal måte angriper et Ukraina på vei mot reell selvstendighet, demokratisering og forankring i det vestlige Europa. Uansett bakgrunnen for den aggressive invasjonen så har EU, og selve drivkraften Tyskland, gjort seg avhengig av gass, og annen energi, fra et despotisk land – selv om utviklingen under Putin har vært tydelig lenge. Det er i beste fall naivt, i verste fall avgjørende for hvordan denne krigen utvikler seg. Det å stenge ned atomkraftverk før du har sikret trygg alternativ energi er en dårlig strategi. Når vi skal vurdere Tyskland og EUs rolle som den fornuftige aktøren i det grønne skiftet, må vi også ta med denne siden av historien. Vi ser nå at det er en politikk som har bidratt til økt usikkerhet.

Globalisering

Jeg er tilhenger av friere handel og globalisering. Vi må likevel ta hensyn til at de store endringer den liberale og markedsorienterte økonomien medfører setter mange grupper utenfor. Dette har vi sett fører til protester og motreaksjoner, og støtte til ekstreme standpunkt på begge sider av den politiske skalaen. Noe av det EU representerer fører også til slik motstand, slik vi har sett sist med oppslutningen til Marine Le Pen i Frankrike.

Budskapet på neset Skomakaren i Solund kommune er tydelig nok, fra 1994. (Foto: Kjellfrid Bøthun.)

Vi er inne i en periode med økt nasjonalisme og proteksjonisme. Vi ser både i USA og EU at det liberale demokratiet utfordres, ja rett og slett angripes. Det autoritære får fotfeste i land som Ungarn og Polen, i et alliert land som Tyrkia, og skremmende nært både i Frankrike og USA. Det er en situasjon som ikke var aktuell hverken i 1972 eller 1994. I 94 gikk vi snarere inn i en periode der de liberale verdiene ble styrket, velstanden globalt økte. Flere land fikk styrket de demokratiske rettighetene, styrket rettsvesen og likestillingen.

Globalt klima

Jeg har ikke glemt at vi også har utfordringer med et verdenssamfunn som ikke tar klimakrisen på alvor – unntatt på konferanser. EU har en offensiv klimapolitikk, men har kjørt seg fast i sin gassimport fra øst. Det er bra vi knytter oss til de mål og tiltak som kommer i EU, men vi vet alle at uten land som Kina og India når vi ikke målene. Det krever en sterkere global forankring enn deler av Europa.

Alle disse forholdene omtalt her viser at Norge trenger flere svar internasjonalt; Storbritannia er svært viktig, både når det gjelder den aktuelle situasjonen i Ukraina, et samlet Norden i Nato og utfordringene i nordområdene. Det gjør britene fra sin posisjon utenfor EU, men innenfor Nato. EU er viktig for næringslivet i Norge og for viktige standarder for rettsstat og demokrati. De kan

spille en sterk rolle i det grønne skiftet. EU er motsetningsfylt både forsvar- og energipolitisk.

Det viktige nå

Eurosonen med felles valuta og rente er en utfordring for norsk arbeidsliv. Norge trenger flere internasjonale allianser for å forsvare det liberale demokratiet, arbeide for økt frihet, bekjempe natur- og klimakrise og forsvare den norske arbeidslivsmodellen.

Alt dette er verd å diskutere, men uten å trekke en konklusjon om at medlemskap er det rette svaret. Skal det ha en hensikt må det være stemning i folket for at dette er den riktige debatten Europa og vi trenger nå. Vi vet at det svaret er nei.

Jeg er fortsatt for EØS og klimasamarbeid med EU, men jeg er imot eurosonen, og de innvirkninger den kan få på sysselsetting og arbeidslivet. Eurosonen utfordrer mye av fundamentet i vår velferdsmodell. Jeg er for et sterkt NATO, med Finland og Sverige som medlemmer. Det vil styrke det for oss viktige forsvarssamarbeidet i Norden. Det vil forsterke forsvarssamarbeidet med Storbritannia og USA i nordområdene og det arktiske samarbeidet. Det er dette som er viktig å si ja til nå. Det som skjer i Europa nå, rokker ikke ved at jeg fortsatt sier nei til medlemskap i EU.

Femti år siden nei til EF og landbrukets rolle

Utenfor EU kan vi ha vår egen landbrukspolitikk, utformet gjennom jordbruksforhandlinger og politiske prosesser i Stortinget. Vi kan skreddersy politikken til å passe norske forhold, ikke til et minste felles multiplum mellom Finland og Spania.

Av Harald Velsand

I 2022 er det femti år siden Norge sa nei til EF-medlemskap. I 2021 feiret Norges Bondelag 125 år som interesseorganisasjon for norske bønder. Ved starten i 1896 var tollvern en hovedsak – den gang på korn. Det ei linje herfra til spørsmålet om norsk medlemskap i Fellesmarkedet – som EU ble betegnet på 1960 og -70-tallet. Kunne norsk landbruk i det hele tatt eksistere på samme vilkår som land med langt bedre naturgitte forhold – som Sentral-Europa eller USA og Canada?

Dette spørsmålet var helt sentralt ved medlemskapsforhandlingene i 1972. Resultatet av forhandlingene klargjorde at Norge *ikke* kunne få noe varig unntak fra regelverket i EEC for landbruket, og heller ikke for fisk. Noe som i så fall hadde vært helt oppsiktsvekkende. Muligens foreløpig videreføring av mjølkesubsidier var alt landbruket fikk. Full tilpasning for landbruk og fisk ble antakelig avgjørende for utfallet av folkeavstemningen, både i '72 og '94.

Etter lang tids avventende holdning i Norges Bondelag, avgjorde dette saken og bønder og landbrukets organisasjoner gikk for fullt inn på nei-sida. Resultatet kjenner vi, det er det vi feirer.

Mange bønder bidro i Folkebevegelsen

Bondelagets forsiktige rolle i EU-saken på 1970-tallet bør nok forstås på bakgrunn av flere forhold. Det var et massivt flertall på Stortinget for norsk søknad og forhandling på 70-tallet. Bondelaget støttet på generelt grunnlag økt internasjonalt samarbeid etter verdenskrigen, men var avventende til forhandlingsresultatet. I tillegg var det delte meninger i styret. At Senterpartiet, under

Harald Velsand er politisk rådgiver i Norges Bondelag.

EU-kua på låveveggen i Valdres vakte stor oppsikt i 1994, foran folkeavstemningen om EU-medlemskap. (Foto: Nei til EU.)

ledelse av Per Borten satt med regjeringsmakt fram til mars 1971, bidro også til Bondelagets avventende holdning. Norsk Bonde- og småbrukarlag tok tidlig et klart nei-standpunkt. Da det ble klart at Brussel fastslo felles landbrukspolitik og nedbygging av alle tollbarrierer for alle medlemsland, økte motstanden i landbruket og Bondelaget sluttet rekkene.

Den sterkeste drivkraften i landbruket var hele tida Norske Melkeprodusenters landsforbund, som klarest så utfordringer for mjølkeproduksjonen i distriktene. Lederen der – Hans Borgen – ble også helt sentral i kampen mot norsk medlemskap som leder av Folkebevegelsen mot EEC. Han var i tillegg leder i Landbrukets Sentralforbund, som måtte holde seg nøytralt, fordi enkelte medlemsorganisasjoner – som Skogeierforbundet – var positive til medlemskap. Tross dette ble han altså den fremste i Folkebevegelsen, og sørget for at landbruket bidro med vel en tredjedel av finansieringen av nei-bevegelsen.

I ettertid synes det klart at det breie flertallet av medlemmene i Bondelaget og bønder flest var klare EF-motstandere. Mange gikk aktivt inn i arbeidet og bidro gjennom Folkebevegelsen mer enn gjennom egen organisasjon. Bønder flest var nok godt fornøyd med resultatet av folkeavstemningen. Den klare holdningen da EU-kampen tok seg opp på slutten av 1980-tallet er nok et uttrykk for dette.¹

Ny EU-kamp på 1990-tallet

På slutten av 1980-tallet skulle EU utvides, og Sverige, Finland,

Østerrike og Norge hadde søkt om medlemskap. Igjen var det klart at landbruksspørsmålet ville bli vanskelig i forhandlingene om medlemskap.

Bondelaget tok denne gangen tidlig standpunkt i saken. Generalsekretær Amund Venger i Bondelaget, sammen med Ole Hvamstad og Per Aas i landbrukssamvirket, var sentrale drivkrefter og strateger i EU-kampen. De var antakelig avgjørende for at nei-sida fikk tilstrekkelige ressurser og for å sikre en brei allianse. Bondetinget på Ås i 1989 vedtok et klart nei-standpunkt på bredt grunnlag.

Vurderingene var at landbrukspolitikken i EU og Norge hadde utviklet seg helt forskjellig siden 1972. Norsk matproduksjon var sjanseløs i konkurransen innenfor et felles marked i EU. Importvernet ville bli avvirket, og Norge ville måtte tilpasse seg EUs felles landbrukspolitikk – CAP. Det ville gi dramatiske konsekvenser for norsk jordbruk og næringsmiddelindustri, med store konsekvenser for norske arbeidsplasser, bygdesamfunn, bosetting og kulturlandskap. En anslo en halvering av jordbruksarealet og en reduksjon i sysselsettingen til ca. 20 prosent ved et eventuelt medlemskap.

Satset «alt» på å vinne

Bondelaget satset «alt» på å vinne i EU-saken. Forhandlingsrollen ble tonet ned, med brudd i jordbruksforhandlingene i 4 av 6 år fra 1991–96. Forholdet til regjeringa og den politiske ledelsen i Landbruksdepartementet var på frysepunktet i flere år, noe som skyldtes både EU-saken og sterk uenighet om omlegging av norsk landbrukspolitikk.

Landbrukets Utredningskontor ble etablert. Målet var å være best på landbrukssaker i debatten, og det ble gjennomført 1300 studieringer med 15 000 deltakere som et ledd i mobiliseringa. Bondelagets lokallag ble bedt om å organisere EU-motstand lokalt – og mange stilte seg i spissen for Nei til EU-lag, både på fylkesnivå og lokalt. I mobiliseringa fram mot folkeavstemningen i november 1994 spilte Bondelaget en stor rolle, med avgjørende støtte gjennom sitt gode lokale apparat over hele landet.

Landbruket kunne ikke vinne en EU-seier alene, en brei allianse var nødvendig. Nei til EU var den breie alliansen, og landbruket sikret igjen betydelige ressurser til arbeidet. Fagbevegelsen, spesielt Norsk Nytelses- og næringsmiddelarbeiderforbund, og

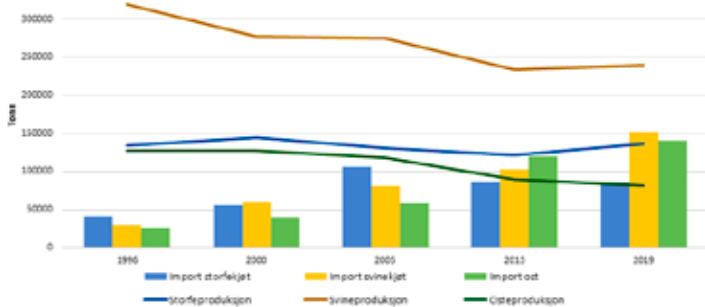
miljøorganisasjoner var viktige allianser. Arbeiderbevegelsen var igjen delt, og Sosialdemokrater mot EU – SME – fikk stor betydning for nei-sida. Også til denne delen av kampen trengtes ressurser, noe landbruket bidro til.

Forhandlingsresultatet en katastrofe for ja-siden

Bondelaget var invitert til å delta i forhandlingsdelegasjonen på landbruk, men valgt å takke nei. En ville stå fritt til å vurdere – og agere – når resultatet fra forhandlingene forelå. Norges utgangspunkt for forhandlinger om landbruk var at en måtte ha betydelige overgangsordninger og mulighet for å fortsette med egne ordninger. Også denne gangen satset regjeringa på varige unntak for landbruk og fisk – og også denne gangen ble resultatet en katastrofe for ja-sida. Norge måtte gå med på full og umiddelbar tilpassing til EUs indre marked. Ingen av kravene om sikre det norske markedet for norsk produksjon var innfridd. Det en hadde fått var en ordning for «nordlig landbruk» med nasjonal støtte nord for 62. breddegrad og i utvalgte områder i sør – «dråpen». Regjeringa framstilte dette som en seier, mens Bondelagets folk i Brussel sikret en annen informasjon til media om forhandlingsresultatet. Folk flest mente at regjeringa drev skjønning og de ble ikke trodd. Dette svekket også regjeringas troverdighet i andre spørsmål.

Med et EU-medlemskap ville landbruket møtt konkurranse i EUs indre marked, med helt andre priser, for eksempel på mjølk, der EU lå på halvparten av norsk nivå. I tillegg hadde vi hatt EUs virkemiddelsystem – for eksempel uten kvoteordning på mjølk og en rekke andre ordninger som sikrer landbruk over hele landet.

Hvordan gikk det med jordbruket i Sverige som EU-medlem?

Figur: Svensk produksjon og import 1996–2019. (Kilde: AgriAnalyse/Jordbruksverket.)

Et utviklingstrekk for jordbruket i Sverige i denne perioden er betydelig fall i sjølforsyningen på animalske produkt og sterk økning i import. Svensk produksjon av storfekjøtt, svinekjøtt og ost er redusert markant i perioden. Og det er importen som har tatt markedsveksten. Figuren viser utviklingen i svensk produksjon av storfekjøtt, svinekjøtt og ost, samt importen for perioden 1996-2019 i tonn.

EU-saken og landbruket i dag

Hvor står landbruket i EU-spørsmålet dag? Å sikre et aktivt folkestyre er fortsatt helt sentralt. Også nå er det bedre at Stortinget beslutter enn at diskusjonene og avgjørelsene tas på morgenflyet til Brussel.

Fortsatt mulighet til å føre en sjølstendig utenrikspolitikk, og en nasjonal landbrukspolitikk med grensevern mot EU er like nødvendig. Importvernet er fortsatt helt avgjørende for å sikre norsk jordbruksproduksjon i hele landet. Næringsmiddelindustrien er fortsatt avhengig av et norsk grensevern. Landbruket og foredling i industrien er gjensidig avhengig av hverandre. Fagbevegelsens kamp for rettigheter er derfor viktig også for landbruket. Vi vil fortsatt kunne ha en egen stemme i WTO, i klimaforhandlinger og på flere internasjonale arenaer.

Utenfor EU kan vi ha vår egen landbrukspolitikk, utformet gjennom jordbruksforhandlinger. Vi kan skreddersy politikken til å passe norske forhold, ikke til et minste felles multiplum mellom Finland og Spania. I 2022 har vi opplevd en kostnadseksplosjon i norsk landbruk, og regjeringa har vist forståelse for situasjonen gjennom årets jordbruksoppgjør. Denne samme muligheten har ikke landbruket i EU-landene hatt.

Argumentene på landbruksspørsmål er med andre ord like sterke som før. Men fortsatt må den breie alliansen som ønsker å holde Norge utenfor EU være garantisten for at medlemskapsdebatten ikke reises på ny. Alle som er opptatt av å holde Norge utafor EU må også bidra til at denne breie alliansen ikke svekkes.

Note

- 1 Kilde: Brynjulf Gjerdåker, *Bygdesamfunn i omveltning 1945–1996*, Landbruksforlaget, 1995.

Fisken og norsk medlemskap i EU

Norge og EU har på mange måter motstridende interesser i hav- og fiskeripolitikken. Motstanden mot norsk EU-medlemskap var sterk i kystbefolkningen i begge folkeavstemningene.

Av Arne Pedersen

Det er snart 50 år siden den første folkeavstemningen om EU ble holdt om norsk medlemskap i EU. Motstanden mot norsk medlemskap i EU var sterk i kystbefolkningen både i 1972 og 1994. Det var uten tvil fiskernes engasjement og motstand som var utslagsgivende for et nei fra folk flest. Motstanden mot et norsk medlemskap i EU var særlig sterk i Nord-Norge.

Argumentene fra ja-siden var at fisken ville bli utsatt for tollbarrierer ved eksport, at prisene ville bli lave og at vi ikke ville få solgt fisken. Disse argumentene hadde ingen gjennomslag verken hos fiskerne eller kystbefolkningen ellers.

Det var norsk sjølråderett over de rike fiskebestandene inne ved kysten og ute i Barentshavet som var altoverskyggende. Den kunne man ikke gi fra seg.

Fiskerne fikk rett. Vi har aldri hatt problemer med å eksportere fisken. Det være seg enten vår totale torskekvote har vært liten eller stor. Alt har vi kunnet selge. Prisen på fisk til fiskerne har i ettertid etter 1972 vært «godt til å leve med».

Norsk-russisk fiskerikommisjon

Den blandede norsk-russiske fiskerikommisjonen har vært en suksess. Norge og Russland har, basert på vitenskapelig anbefalinger, fastsatt årlig totale fangstkvoter på felles fiskebestander.

Fiskeriforhandlingene er ikke en dragkamp med utgangspunkt i et styrkeforhold mellom et lite og et stort land. Det er et samarbeid om forsvarlig forvaltning av viktige felles fiskebestander og basert på vitenskapelig kvoteråd. Kvoterådene er først gjennomarbeidet

Arne Pedersen er tidligere leder av Norges Kystfiskarlag og nå styremedlem i organisasjonen, samt medlem i Nei til EUs fiskeripolitiske utvalg.

av norske og russiske havforskere. Deretter gir Det internasjonale havforskningsrådet (ICES) sine anbefalinger direkte til kommisjonen og de årlige fiskeriforhandlingene mellom Norge og Russland.

Forvaltningen av fiskeressursene er fortsatt et norsk ansvar. Norge kan utenfor EU fortsatt opptre på egen hånd i internasjonal havpolitikk og fiskeripolitikk. Det siste er særlig viktig fordi Norge og EU på så mange måter har motstridende interesser. Norge slåss for kyststatenes interesser, mens EU slåss for å begrense dem mest mulig.

Det er ingen grunn til at Norge bør overlate ansvaret til Brussel å forhandle i Den blandede norsk-russiske fiskerikommisjon på vegne av Norge om årlig fiskekvoter til norske fiskere. Med Norge som medlem i EU vil fangst på norske fiskebestander ikke kunne forbeholdes norske statsborgere.

Retten til fiske og fangst

Strukturpolitikken, som har vært gjennomført for kystflåten, har medført at fangstrettighetene er blitt konsentrert på færre og større fiskebåter. Ordningen har ført til at fangstrettighetene er blitt et salgsobjekt og fritt omsatt. Presset for å utvide adgangen til å eie fiskebåter med fangstrett har bare økt. Foreløpig er spørsmålet om utenlandsk eierskap til fiskebåter med fangstrett på norske fiskeressurser uavklart.

Det er samlet svært store kvoterettigheter i enkelte rederier og særlig innen pelagisk sektor. Kvoteverdiene kan neppe selges bare innenlandsk fordi markedsprisen på kvotene er så høye at ingen aktive norske fiskere vil kunne ha mulighet til å overta kvotene, eksempelvis i et generasjonsskifte. Prisnivået på ringnot- og trålerkvoter er nå så formidable at mest sannsynlig er det bare internasjonale selskaper som kan være aktuelle kjøpere av disse kvotene.

Det er i dag ikke utformet politikk for å imøtekomme dette. Norsk fiskerilovgivning slår fast at kvoter skal kun disponeres av aktive norske fiskere. Denne lovbestemmelsen er blitt sterkt uthulet gjennom mange år. Myndighetene har tillatt forvaltningen å gi dispensasjon fra bestemmelsen om at kun norske aktive fiskere skal kunne disponere en fangstrett på norske fiskeressurser.

Det er bundet opp enorme beløp til kvotegjeld. Det er en opparbeidet gjeld som det er umulig for vanlige folk, som vil bo og

landet røyst
er vårt! Nei!

det er tryggast å seie nei!

Roma-avtalen «skal gjelde for uavgrensa tid» (§ 240).
Så lenge vi er usikre på kva konsekvensane av medlemskap kan bli,
vil vi på alle måtar vere best tente med å stå utanfor – som hittil.

En av Folkebevegelsens plakater i 1972.

leve sine liv inne ved kysten og langs fjordene våre, å overta.

Folkets felles eiendom

Det kommer et generasjonsskifte/eierskifte ganske snart. Fiskekvotene må overføres til nye eiere. Norsk lovgivning er tydelig på at norsk viltlevende fisk skal komme kyst- og fjordbefolkningen til gode i form av arbeid og inntekt. Dette betinger at den samme befolkningen må ha rettighetene til fiske og fangst på våre norske fiskeressurser.

Den villlevende fisken i norsk økonomisk sone (NØS) er det norske folks felles eiendom. Dette burde naturligvis føre til at enkeltpersoner eller selskaper ikke skal kunne ha evigvarende fangstrett, eller at disse skal kunne arves eller omsettes nasjonalt eller internasjonalt.

Med Norge som medlem i EU vil dette ikke kunne løses med lovbestemmelser som diskriminerer på nasjonalitet, eksempelvis ved å gi den norske kystbefolkning en eksklusiv fangstrett på norske fiskebestander. Fordeling av fangstrettigheter vil skje med konkurranselovene i EU. Altså at den som betaler mest også skal ha rett til det som selges. Dette kan umulig være i Norges interesse hva angår ordninger for fangsttillatelse på norske fiskebestander.

Norsk fiskeindustri

Norsk fiskeindustri vil naturligvis også rammes av konkurranselovene til EU. Dette er allerede i dag med EØS-avtalen blitt problematisk.

Norske fiskebåter som fisket med trålredskap var opprinnelig underlagt en egen lov som ble laget i 1937. Trålfiske har hele tiden og av flere grunner vært kontroversielt. Etter hvert som foredling av rå fisk mer og mer ble foredlet industrielt kom kravet om jevnlig råstoffleveranser til industrien. Trålfartøy som skiftet eier fikk fornyet konsesjon, men også plikt til å levere fangstene til norsk fiskeindustri. Det skulle sikre arbeid til de ansatte året rundt og ikke bare i sesongene. Trålerne måtte levere sine fangster til bestemte industrianlegg eller kommuner.

Denne ordningen er kommet under et sterkt press og plikten til å levere ble omgjort til en tilbudsplikt. Det var fiskeriminister Svein Ludvigsen (H) som omgjorde leveringsplikten for trålerne til en tilbudsplikt. Konsekvensene ble at fiskemottakene langs kysten ble tilbudt frossenfisk til eksportpris. Mottaksanleggene langs kysten fikk ikke beholde sitt konkurransefortrinn, men tvert om. De fikk merarbeid med å tine frossenfisk, og den ble dyrere enn ferskfisken. Det ble en gavepakke til trålerne som nå kunne selge all fangst ut til eksportmarkedet fordi mottakene ikke benyttet seg av tilbudet, men valgte fersk fisk fra kystflåten. Konsekvensen ble at Norge eksporterte mindre bearbeidet fisk. Vi ble en større råvareleverandør.

Norsk fiskeindustri trenger fisk

Prisen for frossen fisk levert til utlandet betales med opp til 10 kroner mer pr kilo enn det kystfiskerne får ved å levere fersk fisk til norske fiskekjøpere.

Fra trålerrederne ble det truet med at dersom man ikke avvirket leveringsplikten ville man løfte denne særnorske plikten inn for EU-retten. Det ble ikke nødvendig da fiskeriminister Ludvigsen i Solbergregjeringen omgjorde leveringsplikt til tilbudsplikt.

Det å tilby en vare er neppe problematisk innenfor EU-reglene og var kun et politisk spill for å minske motstanden i kystbefolkningen mot å oppheve leveringsplikten. Fra andre partier som vil ha Norge inn i EU ble det lovet at man skulle utforme et alternativ til leveringsplikten med et mer «treffsikkert system». Det har uteblitt.

I dag skriker norsk fiskeindustri etter mer ferskt råstoff. Samtidig fortsetter skiping av frossent råstoff til utenlandet for fullt, deriblant til EU-land. Det er store mengder råstoff som skipes ut fra Norge til EU-land. Av 118 000 heltidsårsverk innen fiskeforedling i EU i 2018 kan man derfor estimere at tilnærmet 21 000 årsverk var direkte knyttet til import av norske råvarer, sammenlignet med 11–12 000 årsverk i 2012.

Leveringsplikt er umulig

Hvorfor er leveringsplikten så vanskelig å ha som et fortrinn for norsk fiskeindustri? Når en tråler er i fiske så fangster den på viltlevende fisk som eies av det norske folk i fellesskap. Når trålrredskapet hales opp igjen med fisk, som for et øyeblikk siden var fellesskapets eiendom, så er fangsten nå blitt rederiets eiendom og vare. Mannskapet på tråleren får heller ikke eierskap til fangsten.

Norge kan ikke lage lover som plikter trålrredriet å selge fangsten til bestemte kunder eller områder innenfor EØS-området. Det vil stride med de generelle bestemmelsene i EØS-avtalen.

Det blir ofte vist til at fisk er unntatt fra EU-bestemmelsene i EØS. Men det gjelder kun at utlendinger ikke kan kjøpe opp norske fiskefartøy eller etablere seg i norsk fiske med egne fiskefartøy. Det kan heller ikke skje selv om utlendinger kjøper opp norske mottaksanlegg eller fiskeindustri som eier fiskefartøy. Men unntaket om fisk gjelder altså ikke spørsmålet om leveringsplikt for norske trålere.

Fagbevegelsen om EU og EØS

Arbeidsliv og faglige spørsmål har hele tiden stått sentralt for nei-siden.

Mens LO foran folkeavstemningen i 1972 drev kampanje for ja til EU, ble det i 1994 et flertall mot EU-medlemskap på den ekstraordinære LO-kongressen. Med det ble ikke LO noen fanebærer for nei-siden, med vedtaket hindret at LO kunne drive kampanje for ja-siden.

Arbeidsliv og faglige spørsmål har hele tiden stått sentralt for nei-siden. Innsatsen fra uendelig mange tillitsvalgte og ulike fagforbund var avgjørende for mobiliseringen mot EU både i 1972 og 1994. Nei til EU har prioritert og videreført dette arbeidet blant annet gjennom et eget faglig utvalg.

Trondheimskonferansen

Med godt over 600 tillitsvalgte samlet til diskusjoner og resolusjoner er Trondheimskonferansen en kraft å regne med i fagbevegelsen. Her settes saker på dagsorden som kommer igjen i arbeidet lokalt landet rundt, i forbundene og i LO sentralt. Nei til EU har tradisjon for å arrangere et eget formøte i forbindelse med konferansen. På grunn av pandemien er det ikke arrangert fysiske konferanser de to siste årene, men digitale møter.

På den foreløpig siste ordinære Trondheimskonferansen i 2020 var det spesielt kraftpolitikk og strømkabler, bemanningsbyråene og likelønn som var i søkelyset. Dag Seierstad, som er medlem av Nei til EUs råd og tidligere utredningsleder, har også en stor plass i fagbevegelsen. For sin innsats mottok han i 2020 Trondheimskonferansens hederspris.

EUs vikarbyrådirektiv

EUs vikarbyrådirektiv har vært en kampsak for Nei til EU i flere år, og også en svært viktig sak for fagbevegelsen. LO krevde bruk av vetoretten i EØS, men direktivet ble likevel tatt inn i EØS-avtalen. Resolusjonen fra Trondheimskonferansen i 2020¹ sier blant annet:

Deltakerne på Trondheimskonferansen 2020 ikledd seg t-skjorter med budskapet «forby bemanningsbransjen – ja til offentlig arbeidsformidling». (Foto: Heidi Larsen.)

«Riksrevisjonen har påpekt at stadig grovere arbeidslivskriminalitet gir økte problemer i norsk arbeidsliv. Vikarbyråene var ment å erstatte fast ansatte ved sykdom og permisjoner, men har i mange år hatt fullt frislipp. EUs vikarbyrådirektiv legitimerer løsarbeidere. Arbeidskraftkjøpere organiserer seg bort fra ansvar for egne ansatte gjennom blant annet franchisemodellen, å tvinge ansatte til å opprette enkeltmannsforetak og arbeidsformidling gjennom mobilapper. [...]

I 2019 var det ingen bedring i omfang eller lovlighet, til tross for innstramningene i AML. 3. rapport fra Byggfagforeningene i Oslo-området høsten 2019 om omfanget av innleie i byggebransjen i Oslo Akershus, viser at fortsatt var 4 av 10 innleid fra bemanningsbyråer og 80 % av innleie fra byråene var ulovlig.»

Trondheimskonferansen krever 1) et forbud mot bemanningsbyråene i sin nåværende form og 2) en offentlig arbeidsformidling.

Nyliberalisme i det indre markedet

I resolusjonen, som ble vedtatt enstemmig, finner vi også en egen del om EU og EØS:

«Det indre markedet i EU og EØS fungerer som en pådriver for en nyliberalistisk kapitalisme. Et viktig delmål er [å] bruke

et felles arbeidsmarked for å fremme konkurransen i land og mellom land. Via traktater, direktiver, forordninger og pålegg settes denne politikken ut i livet, ofte i strid med nasjonale lover og opparbeidede rettigheter. EØS er ikke noe klassekompromiss. Tvert om, systemet er udemokratisk fordi folkestyret undergraves, og usolidarisk fordi fagbevegelsen svekkes. På denne måten bidrar EØS til å styrke høyresida og arbeidsskjøperne sin makt i det norske samfunnet.

Erstattes EØS-avtalen med en handelsavtale, kan vi kvitte oss med EU-direktiver om utstasjonering, tjenester og vikarbyråer. Vi kan da også kreve at våre bestemmelser for reise-, kost og losji skal gjelde alle arbeidstakere i Norge, kreve at virksomheter med tariffavtaler skal prioriteres ved offentlig oppdrag, samt holde Norge utenfor Acer og EUs jernbanepakke fire.

Trondheimskonferansen 2020 oppfordrer til fortsatt kamp mot EØS.»

Note

- 1 Trondheimsresolusjonen 2020, <https://neitleu.no/aktuelt/trondheimskonferansen-utfordrer-eos-avtalen/Trondheimsresolusjonen%202020%20-%20vedtatt%2002.02.20.pdf/>

Hans Normann Dahl laget en rekke snedige tegninger for Folkebevegelsen i 1972.

30 år med indre marked

Når markedsliberalismen overbelaster velferdspolitikken

Av Dag Seierstad

I førti år er nyliberale tenkemåter lagt til grunn for den økonomiske politikken i land etter land – godt hjulpet av internasjonale makt-sentra som det internasjonale pengefondet (IMF), Verdensbanken, Verdens handelsorganisasjon (WTO) og konsernfinansierte tenketanker av mange slag.

Her er erfaringene fra andre land tydelige og klare. Presset på de ansatte har økt på grunn av nedbemanning, utskilling av arbeidsoppgaver til selskap som har tvunget igjennom lavere lønn, bruk av innleide arbeidstakere og mer deltids- og korttidsarbeid.

Den mest grunnleggende endringen av EU kom med gjennomføringen av det «indre markedet» fra 1986. I flest mulig sektorer og bransjer skulle konkurransen slippes fri – ikke bare mellom bedrifter, men også mellom mennesker på jakt etter arbeid. Dette liberaliseringsprosjektet på bortimot 300 lovendringer tok vekk det meste av den nasjonale styringa over nærings- og arbeidslivet i Vest-Europa og ble i det vesentlige gjennomført i løpet av 6-7 år. Slik ble det etablert fra 1. januar 1993.

Alles kamp mot alle

Overalt i EU skulle det indre markedet «sikre alle EU-land markedsadgang» til det store vesteuropeiske markedet. Det var akkurat det som ble problemet. Det betydde alles kamp mot alle i stadig skarpere konkurranse om markedsandeler. Den som vant, kunne bare vinne på bekostning av andre.

EU-kommisjonen oppsummerte resultatet slik: «Jobbtryggheten har avtatt i så godt som alle sektorer av økonomien og selv svært store, etablerte selskap finner det nå vanskelig, om ikke umulig, å garantere stabile ansettelsesforhold.»¹

EU-systemet «bygger et indre marked uten hindringer for kapitalen», mens det glemmes «at konkurransekraftene må ha

Dag Seierstad er skribent og tidligere utredningsleder i Nei til EU.

sosiale og økologiske rammer som kan holde dem vekk fra nådeløs konkurranse, sosial dumping, miljøkatastrofer og rovdrift på naturkapitalen».

Så krast ble situasjonen i EU beskrevet – halvannet år før krisa slo til i 2007 – i en fellesuttalelse fra tre viktige deler av det organiserte Europa, fra ETUC (Euro-LO), fra Social Platform, paraplyorganisasjonen for organisasjoner innen sosialektoren og fra EEB, som er en tilsvarende paraplyorganisasjon for europeiske miljøorganisasjoner.²

Sosiale påkjenninger

Ett av EUs grunnproblem er at den stadig mer gjennomgripende markedsliberalismen produserer sosiale påkjenninger som overbelaster velferdspolitikken i alle medlemsland. EAPN (European anti-poverty network), paraplyorganisasjonen for dem som arbeider med fattigdomsspørsmål i Europa, har fastslått at EU driver fram «en særlig modell for konkurranseevne som på mange måter øker fattigdommen og gjør livet hardere for de fattige».

Forskning i land etter land har vist at markedsliberalismen til EU fremmer privatisering, svekker standarder i arbeidslivet, øker sosiale forskjeller og utvikler nye former for fattigdom. Tragisk nok er alt dette spikra fast av en EU-traktat som bare kan endres hvis alle de 27 EU-regjeringene er enige om det.

Gjennom EØS har Norge bundet seg til et markedsliberal system med store samfunnsmessige konsekvenser. Det er en markedsliberalisme som

- fremmer privatisering,
- svekker standarder i arbeidslivet,
- øker sosiale forskjeller,
- håndheves av en domstol med makt til å drive EU – og dermed EØS – i markedsliberal retning,
- er fastlagt i en traktat som bare kan endres hvis alle EU-regjeringene er enige om det.

Vedvarende høy arbeidsløshet

Det indre markedet ble – også i Norge – møtt med hurrarop for de fem millioner nye arbeidsplassene som skulle bli skapt. I stedet gikk tallet på arbeidsplasser ned med fire millioner mens det indre markedet kom på plass mellom 1986 og 1992.

Aldri hadde arbeidsløsheten i EU vært så høy som i 1993, det

året da det indre markedets velsignelser skulle ha slått ut i full blomst. Da var det nesten 14 millioner arbeidsløse i de land som etter hvert skulle bli medlem av eurosone.

Krisa etter 2008 dreiv arbeidsløsheten i eurosone opp i 19 millioner – på det høyeste. Men tre firedeler av denne arbeidsløsheten var der alt før krisa slo ut. Mesteparten av den enorme arbeidsløsheten i EU skyldes den perspektivløse konkurransen i arbeidslivet som EU har pressa fram på det indre markedet siden 1986.

Det blir tydelig når en ser hva ETUI, forskningsavdelingen til den europeiske fagbevegelsen ETUC (Euro-LO), advarer mot i de siste årsoversiktene sine («Benchmarking Working Europe»):

- I årsmeldingen fra 2016 var hovedbudskapet: «Utsiktene er i beste fall dystre, med et splitta Europa i en stagnerende omverden.»
- Arbeidsløsheten er «uakseptabelt høy» og investeringene «alarmerende lave». «Det er et desperat behov for ny politikk» – var konklusjonen i årsmeldingen fra 2017.
- 2018 var budskapet at «utjamning oppover – både mellom øst og vest i EU og mellom sør og nord kan ikke overlates til markedene». Når de herskende tankene tviholder på at «lavtlønte tjener for godt og fagforeningene har for mye å si» – er EU fortsatt i krise. Feilslått krisepolitikk etter finanskrisa i 2008 førte til en unødvendig høy arbeidsløshet, lave investeringer, lav vekst i arbeidsproduktiviteten og sprikende lønnsutvikling rundt om i EU var de store bokstavene i 2019.
- I 2020 bidro Covid-19-pandemien til lavere vekst og til dramatisk høyere arbeidsløshet.
- I årsmeldingen fra 2021 fastslås det at den økonomiske veksten er så vidt tilbake i Europa. Pandemien satte bom mot å bekjempe den sosiale ulikheten og for å få flere i jobb. I de fleste land havna færre mennesker i det EU har definert som «i fare for fattigdom». Men det er fortsatt helt uvisst om det blir gjort nok for å få ned de sosiale ulikhetene og for å sikre «en sosialt rettferdig overgang fra fossil energi til fornybar energi».

Teksten er opprinnelig trykt i Klassekampen 7. mai 2022.

Noter

- 1 Employment in Europe, 1993.
- 2 Move up a gear for sustainable development, 06.03.06.

EU's militære utvikling

EU har over tid tydeliggjort ambisjonene om en EU-hær som kan forsvare «europiske interesser» hvor som helst på kloden.

Av Jan R. Steinholt

Sjøl om et remilitarisert Vest-Tyskland skapte bekymring allerede under EEC-kampen for femti år sia, virket tanken om en europeisk militærunion heller fjern den gangen. Også ved neste korsvei i 1994 mente ja-sida at slike antydninger var rein skrekpropaganda.

I dag er EU's militære union i ferd med å ta oppstilling på eksererplassen. Med Brexit forsvant proppen for det felles forsvarsprosjektet. Krigen i Ukraina setter full fart på EU-hæren. Tyskland har fått carte blanche til å ruste opp. 23. mars kunngjorde forsvarsminister Christine Lambrecht at regjeringa vil avsette et helt eget budsjettfond til å ruste opp *Bundeswehr* og *Luftwaffe* med rundt 100 milliarder euro, det dobbelte av den opprinnelige budsjettposten for 2022.

Og med gjenstridige Danmark på plass i geleddene etter tretti år på brakka¹, er det få hindringer som gjenstår for å realisere «den europeiske drømmen» på dette feltet.

USA har styrket sin stilling i Europa

Noen skjær i sjøen er det riktignok. USA har styrket sin stilling i Europa, som følge av Russlands invasjon av Ukraina. Dermed må EU gå stillere i dørene med de Macron-inspirerte slagordene om europeisk autonomi fristilt fra USA og et «hjernedødt» NATO. Militært holder USA grepet, mens EU har fått i oppgave å føre den økonomiske (sanksjons)krigen mot Russland. Mantraet er at EU og NATO skal komplettere hverandre. EU får lov til å kjøre militært sololøp så lenge det ikke skjer kommandomessig «overlapping» med NATO. Samtidig skal EU's effektive samrøre av sivile og militære infrastrukturprosjekter bokstavelig talt bygge nye NATO-traseer i Europa.

Like fullt forbereder EU seg i kulissene på at forholdet til USA

Jan R. Steinholt er politisk rådgiver i Nei til EU

kan bli vanskeligere i nær framtid. Ikke bare fordi Europa må bære byrdene av sanksjonspolitikken som kan lede til sosial protest som følge av dyrtid, matmangel og energiknapphet – men også bekymringen for et volatilt USA som allerede i 2024 kan få en Donald Trump tilbake i presidentstolen.

Unionstraktaten pålegger militær opprustning

Målet om et EU som kan snakke med én stemme og forsvare de europeiske interessene i verden, definert av kommisjonspresident Manuel Barroso allerede i 2010, er ikke lagt på hylla. Tvert om. Hans etterfølgere har gradvis tydeliggjort ambisjonene om en EU-hær som kan forsvare «europeiske interesser» hvor som helst på kloden. Unionstraktaten pålegger samtlige medlemsland å ruste opp militært (art. 42.3). Daværende leder av EU-kommisjonen Jean-Claude Juncker slo i 2017 fast at EU har en militærunion innen 2025 som mål. I Juncker-kommisjonens arbeidsprogram inngikk en forsvarshandlingsplan, «herunder et europeisk forsvarsfond, for å styrke Europas rolle som en global aktør».²

Forsvarsfondet EDF har et dobbelt formål: Det skal både styrke forskning og utvikling innen europeisk forsvarsindustri og samtidig være et militært redskap. En rapport fra en ekspertgruppe mente at EDF-forordningen ikke kan hjemles i EU-traktatene på grunn av denne dobbeltkarakteren. Rapporten beskyldte EU-kommisjonen for å omgå reglene for den felles forsvars- og sikkerhetspolitikken (CSDP) med sikte på å innføre overnasjonalitet på områder som traktatene med vilje ikke gjør overnasjonale.³

Norge brøt med forutsetningen om at forsvarspolitik er EØS-avtalen utedkommende da EDF-forordningen ble innlemmet i avtalen⁴ i 2021. EDF er troskyldig plassert under avtalens protokoll 31.1 om forskning og innovasjon sjøl om forordningen gjør det uttrykkelig klart at vilkårene settes av rammene for CSDP og at Unionens sikkerhets- og forsvarsinteresser kan være bestemmende for fondets prioriteringer (forordningen, art. 3).⁵ I stedet for å legge ned veto i EØS-komiteen, sikret Island og Liechtenstein seg unntak fra alle EDF-forpliktelsene.⁶

Den globale strategien i 2016 og unionens strategiske kompass⁷ i 2022 er noe annet enn den sedvanlige papirmølla fra Brussel. Frankrike og Tyskland har, sammen med kommisjonen, vært pådrivere for de mange initiativene som springer ut av disse strategierklæringene. «Til forskjell fra papirene vi vanligvis produserer

i Brussel, oppstiller det strategiske kompasset konkrete tiltak med klare frister for å måle framgangen», som EUs utenriks sjef Josep Borrell sier i forordet til strategidokumentet.

Presser på for mer overnasjonalitet

Kravet om enstemmighet på forsvarsområdet er stadig en hemske, sjøl om unionen har fått på plass både et europeisk forsvarsfond (EDF), et «fredsverktøy» (European Peace Facility) og en forpliktende forsvarspakt (PESCO) i løpet av få år. Inntil traktatendringer gjør det mulig med flertallsbeslutninger i forsvars- og sikkerhetspolitikken, åpnes det mer for «kreativ avholdenhet», noe som betyr at en skeptisk medlemsstat ikke skal legge kjelker i veien for de mer handlingsorienterte.

Tyskland er blant statene som ønsker traktatendringer, noe kansler Olaf Scholz tydelig ga uttrykk for før Konferansen om Europas framtid i mai i år. «Vi støtter nødvendige traktatsendringer. Konferansen bør munne ut i et forfatningskonvent og føre til videreutvikling til en europeisk føderal stat».

En av konferansens anbefalinger vedrørende den felles forsvars- og sikkerhetspolitikken er at «beslutninger som i dag krever enstemmighet normalt skal avgjøres med kvalifisert flertall» slik at Unionen kan handle hurtig og tale med en stemme.⁸

Noter

- 1 I en folkeavstemning 1. juni 2022 gikk et flertall av danskene inn for å fjerne forsvarsforbeholdet landet fikk i 1992 som vilkår for dansk tilslutning til Maastricht-traktaten.
- 2 Juncker-kommisjonens tredje arbeidsprogram, pressemelding. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/da/IP_16_3500
- 3 Prof. Dr. Andreas Fischer-Lescano, LL.M. (EUI) 30 Nov. 2018
Law Department University of Bremen
Legal Issues Relating to the Establishment of a European Defence Fund (EDF)
Expert Report for the GUE/NGL Parliamentary Group in the EP
- 4 Det europeiske forsvarsfondet (2021-2027)
<https://europolov.no/rettsakt/det-europeiske-forsvarsfondet-2021-2027/id-28652>
- 5 Europa-Parlamentets og Rådets forordning (EU) 2021/697 af 29. april 2021 om opprettelse af Den Europæiske Forsvarsfond og om ophævelse af forordning (EU) 2018/1092 (EØS-relevant tekst).
- 6 Se EØS-komitebeslutning 28. juli 2021 (228/2021)
<https://www.efta.int/sites/default/files/documents/legal-texts/eea/other-legal-documents/adopted-joint-committee-decisions/2021%20-%20English/228-2021.pdf>
- 7 Se «Kompasskurs for ei supermakt»
<https://neitileu.no/aktuelt/kompasskurs-for-ei-supermakt>
- 8 Conference on the future of Europe. R.eport on the final outcome. 21. Proposal: Decision making and cohesion within the union.

EU og europeisk sikkerhetspolitikk

Det krever mot å tenke nytt. Det krever tålmodighet å skape nytt. Intet er fra evighet av, ikke en gang NATO og EU. Med Putins invasjon i Ukraina kreves både nytenking og tålmodighet.

Av Stein Ørnhoi

Det er mai og vår i Norge. Sol og grønt løv. Det er krig i Ukraina, og ingen vet hvordan tragedien ender. De som allerede nå mener at svaret er mer opprustning har nok ikke tatt seg tid til å tenke seg om. Noen vil til og med utvide EU til også å ta seg av forsvar og sikkerhet. Gamle svar på nye utfordringer kan være farlig. Vi har hatt både NATO og EU mens vi har hatt blodige kriger på Balkan og nå krig i Ukraina. Europa har ført krig i Afghanistan, Libya og Syria og utløst enorme flyktningestrømmer, for bare å nevne noe av det som har skjedd de siste tiårene.

Så sier mange; vi i den vestlige verden har hatt fred. Og det er litt sant hvis du ser bort fra noen kolonikriger og noen militærkupp. Men landene i vest forvalter også det meste av verdensøkonomien og ikke minst det aller meste av militær kapasitet i verden. Og dermed det meste av verdens politiske kapital. Vi har hatt økonomiske, militære og politiske ressurser til å nå de mål vi måtte ha satt oss. Men likevel har vi i dag igjen storkrig i Europa. Måtte det ende slik? Var dette den eneste veien fra Gorbatsjov til dagens Putin?

Makt og dobbeltmoral

Å diskutere sikkerhetspolitikk er vanskelig. Her er det makta som eier fakta. Synspunkter og kjensgjerninger blandes. At det skjer hos våre motstandere, ser alle. Men ingen ser bjelken i eget øye. Tilsynelatende er dobbeltmoral dobbelt så effektiv som vanlig moral. Men det er nettopp dette Putin utnytter. I Russland får de vite, som sant er, at å anerkjenne Kosovo som egen stat var brudd på folkeretten. Kosovo var en del av Serbia som var anerkjent som stat med Kosovo inkludert. Slike «detaljer» vet vi lite om her hos oss. I

Stein Ørnhoi er tidligere leder av Nei til EU og har representert SV på Stortinget.

Russland vet alle det.

Makta eier fakta. Selv om Krim er internasjonalt anerkjent som en del av Ukraina, «vet» alle russere at Krim alltid har vært russisk. Slik har det vært siden Katarina den store på slutten av syttenhundretallet innlemmet halvøya i sitt imperium. På Krim har ukrainere alltid vært en liten minoritet. I ly av slike kjensgjerninger og våre brudd på folkeretten begår så Putins Russland sine brutale overgrep mot Ukraina. Og folk i Russland støtter ham fordi han har vår dobbeltmoral å vise til. Ukraina må selv få bestemme sin egen sikkerhetspolitikk, sier vi og mener det. Men midt under krigen i Ukraina inngikk lille Salomonøyene – en selvstendig liten øystat litt nord for Australia – en sikkerhetsavtale med Kina. Da protesterte naturligvis både USA og Australia som mente at Salomonøyene hørte til deres interessesfære. Ekte dobbeltmoral, med andre ord. Og Putin og hans folk utnyttet det. Saken om Salomonøyene ble en større sak i russiske medier enn i vår del av verden. Å gi folk som Putin en eneste kjensgjerning som er til hans fordel, er som å gi fanden lillefingeren. Derfor må det aller viktigste punktet i en ny europeisk sikkerhetspolitikk være å feie for egen dør. Våre svin på skogen må avlives. Ikke minst har USA store oppgaver foran seg når de skal utrydde sine.

Karl Rove heter en toneangivende amerikansk republikansk ideolog. Utrivelig nok har mannen norske aner. Hans viktigste synspunkt er i all sin brutalitet som følger: «Vi er et imperium nå, og når vi handler, skaper vi vår egen virkelighet». Slik tenker de fleste i USA. Noen er ærlige og sier det høyt. At Putin tenker slik, men mislykkes, er vi alle enige om.

Europa i villrede

I dag er hele Europa i villrede når det gjelder fremtidig sikkerhetspolitikk. Ingen politiske ledere sier det. De kan vel strengt tatt heller ikke si det. Men en dag blir det mulig å diskutere hvordan og hvorfor Europa gikk fra lettelse og forventning da muren falt, og fram til dagens ukrainske tragedie. Hva skjedde på veien fra Gorbatsjov og til Putin? Måtte det gå slik?

Jeg er så gammel at jeg vokste opp under krigen og med Hitler som politisk demon. De første årene etter krigen var det ikke bare lett å diskutere hvorfor det gikk som det gikk. Forklaringene var stort sett moralske. Hitler var en demon, tyskere var stort sett ikke som andre folk. Det var vanskelig å minne om at også Goethe var

tysk, at tyskere og Tyskland også var noe annet. Etter hvert senket man skuldrene og kunne diskutere hva det var som ga grobunn for Hitler og nazismen. Hva var det som skapte det vannet Hitler kunne svømme i.

I dag er det to delforklaringer som til sammen gir det meste av forklaringen. Versailles-traktaten – fredsoppgjøret etter første verdenskrig – påførte Tyskland store økonomiske belastninger. De måtte betale erstatninger, og de måtte avstå store områder. Traktaten framstod som en nasjonal skam for Tyskland. Kapitalismens dramatiske krise i mellomkrigstida var den andre årsaken. Som alltid rammet dette den økonomisk svakeste delen av befolkningen. Mange så dette. John Maynard Keynes – den gang en ung, lovende økonom – protesterte heftig. Han så hvilke konsekvenser dette kunne få. Miksen av nasjonal fornedring og økonomisk kaos er det farligste av alt. Dette var det politiske vannet Hitler og nazistene kunne svømme i. Og store deler av det tyske folk fulgte dem.

En skal være forsiktig med å sammenlikne historiske fenomener. Hver tid har sitt særpreg. Men til alle tider i alle kulturer vil det være noen som er beredt til å svømme i et slikt politisk vann. Nasjonal fornedring og økonomisk kaos ble også det som skapte despoten Putin. I alle land og i alle kulturer finnes det en Putin som vet å utnytte en slik politisk situasjon.

Derfor Putin

Det ble ikke inngått noen ny «Versailles-traktat» da muren falt. Gorbatsjov var naiv og trodde vestlige politikere på deres ord. Men USAs, EUs og NATOs framrykking etter murens fall er som en kraftfull oppfølging av en traktat som aldri ble inngått. At det oppleves av russerne som nasjonal fornedring, skal ingen være i tvil om. Og det økonomiske kaoset under Jeltsin bør en vite alt om. Til vestens huiende begeistring og aktive støtte både økonomisk og politisk, gjorde Jeltsin statskupp og ødela en allerede tilbakestående økonomi. Han skapte det totale kaos. Noen få oligarker stjal det som hadde vært offentlig eiendom, et fungerende helsevesen brøt sammen. Offentlig ansatte fikk ikke lønn; det ble heller ikke utbetalt lønn i det enorme russiske forsvaret. Vodkaen ble sluppet fri. Alt var kaos.

Det finnes ett tall som forteller det meste om den sosiale grusomhet som rammet Russland under Jeltsin; levealderen for menn

falt med ca. 9 år mellom 1990 og 2002. Jeltsins økonomiske politikk tok grovt anslått flere russiske leveår enn Stalin. Når en vanlig russer i dag ser seg tilbake, er det ikke Stalin som skremmer, men Jeltsin.

Med Jeltsin sammen med EUs og NATOs framrykking hadde Putin fått det han trengte. Han ble den sterke mannen som ryddet opp. Og i dag står han i Ukraina.

Hva nå?

Hva slags sikkerhetspolitikk bør Europa bygge på, når vi etter hvert får roet ned? Det er faktisk slik at det kommer en tid uten Putin. Og ikke minst – selv om noen ikke liker å innse det – det kommer en tid hvor EU har gått i oppløsning eller har blitt noe annet. Det kommer en tid uten NATO, en tid hvor Asia er blitt verdens sentrum. Skal en tenke europeisk sikkerhet må en våge å se ut over dagen i dag eller de nærmeste morgendagene.

For norsk og europeisk sikkerhet må noen kjensgjerninger legges til grunn.

Russland ligger der det ligger. Det lever nesten 140 millioner russere innenfor Russlands grenser og om lag ti millioner med annen etnisitet. Men det lever også nesten 30 millioner russere som minoriteter i land utfor Russland. Dette er realiteter som alltid vil utgjøre utfordringer. Og Russland vil alltid være et enormt land på mer enn 17 millioner kvadratkilometer. Det er mer enn femti ganger Norges areal. Russland vil alltid være noe en må forholde seg til når en snakker om europeisk sikkerhet.

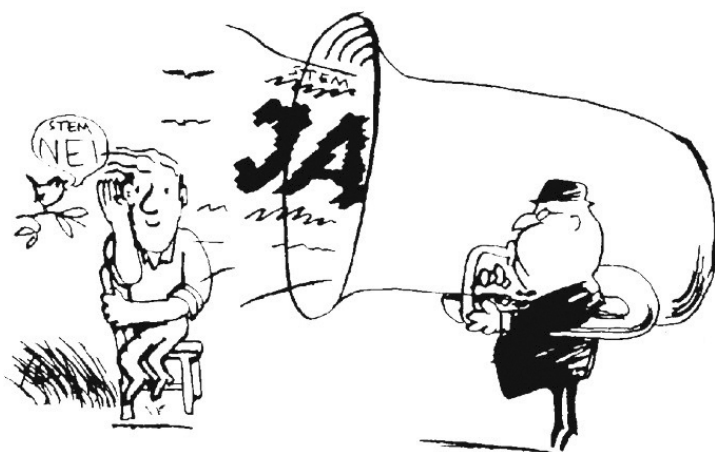
For deler av Europa er Russland nært og viktig. For andre deler vil det være andre utfordringer som er mer aktuelle. Det finnes nemlig ingen felles europeisk utfordring rent sikkerhetspolitisk. Deler av Tyrkia er europeisk. Her ser alt annerledes ut enn i Norge og Finland. Middelhavslandene deler utfordringer og utfordres av Midtøsten og Afrika. For dem er Middelhavet fortsatt Mare Nostrium og verdens sentrum. For Spania og Portugal vil alltid Latin-Amerika være viktigere enn Russland.

En sikkerhetspolitikk for Norge, for alle nasjoner, må ta utgangspunkt i reelle sikkerhetspolitiske utfordringer. Vi er nabo med Russland, og vi har Europas lengste kyststrekning. I løpet av de nærmeste årene vil Nordøstpassasjen åpne seg som en alternativ ferdselsåre mellom Asia og Europa. Fra deler av Kina, fra Korea og Japan er den nordlige sjøveien til Europa, til Hamburg og Rotterdam kortere

enn gjennom Malakkastredet selv om en seiler Suezkanalen. Store deler av verdenshandelen vil gå langs norskekysten. Det er en sikkerhetspolitisk utfordring vi deler med både Tyskland og Nederland og kanskje også Sverige og Danmark. En sikkerhetspolitikk for framtida krever samarbeid med andre nasjoner.

Nei til EU

Og da er det at noen roper på mer EU. De vil utvide EU til også å være en forsvars- og sikkerhetspolitisk allianse. President Macron i Frankrike har sagt at NATO er hjernedød og at en derfor må utvide EU til også å dekke forsvar og sikkerhet. Det er korttenkt. EU-medlemmene Finland og Sverige stoler i alle fall ikke på at EU vil gi tilstrekkelige sikkerhetsgarantier. De søker NATO-medlemskap. Sikkerhetspolitikk handler om stabilitet, politisk og sosial stabilitet, og at det finnes et fellesskap som alle er beredt til å stille opp for. Derfor er all sikkerhetspolitikk uløselig knyttet til innenrikspolitikken. Alt henger sammen med alt. Slik er EU en sikkerhetspolitisk utfordring mer enn en garant for sikkerhet. I dag er det få som benekter at markedsliberalismen skaper økonomiske forskjeller. De sosiale forskjellene har økt i hele EU-området. Og slik måtte det gå ettersom markedsliberalismen som prinsipp er traktatfestet i EU. Greit nok for de som mener at slik bør det være. Men konsekvensene er altså sosial uro i store deler av Europa. Gule vester i Frankrike til Marine Le Pens store begeistring. I Tyskland og Italia

Hans Normann Dahls tegning fra 1972 er treffende om debattklimaet også i 2022.

gjør ytre høyre seg feite på motstand mot EU og Brussel. Og i Polen og Ungarn er de nyautoritære regimene basert på nasjonal motstand mot EU. Økonomiske forskjeller skaper sosial uro. Sosial uro blir utnyttet av høyrenasjonale partier, og vi får langsomt, men sikkert den politiske miksen som skaper politisk ustabilitet. EU med sin traktatfestede markedsliberalisme er skadelig i seg selv. Legger en sikkerhetspolitikk på toppen kan det bli farlig. En kan ikke fordrive Fanden med Belsebub vil nok Orban i Ungarn si, og for en gangs skyld ha litt rett.

Alt er usikkert i Europa. «Alt flyter», som den gamle greker sa. Nå ropes det på mer av det gamle, mer av det som har gitt oss dagens Europa.

Det krever mot å tenke nytt. Det krever tålmodighet å skape nytt. Men det trengs. Og det kommer. Intet er fra evighet av. Ikke en gang NATO og EU. Til så lenge får vi opptre med forsiktighet, arbeide for politisk forandring mens vi lever med verden som den er.

Blindsoner og slagside

Er en del medier så ivrige etter EU-revansje at denne drømmen setter idealet om maktkritisk journalistikk til side?

Av Morten Harper

Det er opplest og vedtatt at de sentrale riksmedienes dekning av EU og de stridende partene i folkeavstemningene var mer balansert i 1994 enn i 1972. Alt i alt stemmer nok det.

Flere endringer i mediebildet virket inn på EU-dekningen. Avviklingen av partiavissystemet betydde at den redaksjonelle styringen blant annet av leserinnlegg var mer moderat i 1994. NRK hadde også mistet sin monopolstilling, men hovedinntrykket er at flere etermedier ikke ga noe tilsvarende større mangfold i EU-dekningen. Nei-siden mistet dessuten «sin» største avis da Dagbladet inntok et ja-standpunkt.

Hovedforskjellen i 1994 var at nyhetsreportasjene, intervjuene og den undersøkende journalistikken var mer balansert. Ikke en gang den argeste ja-redaktøren ville eller kunne stoppe en virkelig interessant sak, selv om den var aldri så mye til fordel for nei-siden. Det er likevel noen nyanser i dette bildet. Over 90 prosent av alle aviseksemplarer som ble trykt hver dag høsten 1994 kom fra aviser med et klart redaksjonelt ja-standpunkt. Kommentartidklene uttrykte, med enkelte viktige unntak, klare ja-synspunkter.

Studier av NRK-Dagsrevyen og TV2-Nyhetenes hovedoppslag våren, sommeren og høsten 1994 viser at Arbeiderpartiet som regjeringsparti ble referert i langt større grad enn andre partier i massemediene. Undersøkelser av EU-dekningen i Dagbladet og VG tyder også på at regjeringen og statsminister Gro Harlem Brundtland fikk mest omtale.¹ Ja-siden ble av ja-media utropt til klar vinner av nesten alle TV-debattene i sluttspurten.

«Karisma som en gammel Lada»

Utgangspunktet for denne artikkelen er et kritisk blikk på sentrale norske riksmediers dekning av EU-saken, med vekt på fire forhold:

- Karikeringen av nei-siden.
- Mikrofonstativ for makten.
- Revanssjismen og opphaussingen av «utenforskapet».
- Politisk spill foran substans i EØS-saker.

Det er forskjell på vittig spissformulering og plump utskjelling. Det finnes mange eksempler på nedsettende karikering av nei-siden forut for folkeavstemningen i 1994. VG beskrev Nei til EUs leder Kristen Nygaard slik: «Karisma som en gammel Lada, politisk gangsyn som en blind merr».² VG og NRK sto også i spissen for en ufin latterliggjøring av økofilosofen Sigmund Kvaløy Setreng, som skrev *Naturens nei* om biologisk forurensning. *Naturens nei* ble presentert for mediene på Fornebu høsten 1994. Poenget var at flyenes bevegelser i bakgrunnen skulle illustrere budskapet: rask global bevegelse av smitteorganismer. Setreng hadde med seg medisinske og veterinære eksperter. Det hjalp ikke. Samme kveld presenterte NRK TV de bekymrede fagpersonene som en slags eksotiske skrullinger.

Med ujevne mellomrom dukker fortsatt VGs standard bilde av nei-siden opp – både i den skriftlige metaforikken og i tegningene: en stakkarslig type med nisseluen dratt langt ned over ørene, som titter mistroisk og forskremt ut fra snøhulen på en nattehimmel med strålende EU-stjerner. Sannsynligvis har denne tåpelige stig-matiseringen fungert mer mobiliserende for nei-siden enn ja-siden.

100 000 arbeidsplasser som ikke forsvant

NHO (Næringslivets hovedorganisasjon) hevdet før folkeavstemningen i 1994 at forskjellen på et ja og nei var 100 000 arbeidsplasser. Påstanden ble presentert på en pressekonferanse 25. oktober. En rekke medier – aviser, radio og TV – slo rapporten stort opp uten motforestillinger, og den ble også fulgt opp både i riks- og regionmedier av bedriftsledere som varslet nedleggelse og utflagging hvis ikke Norge ble medlem av EU. Dette er det kanskje verste eksemplet fra 1994-debatten på at mediene velvillig lot seg bruke som mikrofonstativ.

Ekstra ille blir det når vi ser nærmere på hvordan NHO kom frem til tallet 100 000. Grunnlaget for påstanden var en undersøkelse NHO gjorde blant lederne i 608 av NHOs 10 500 medlemsbedrifter. De ble spurt om hvordan et ja og et nei i folkeavstemningen ville virke inn på antall ansatte. NHO summerte svarene og ganget opp. De fant ut at sysselsettingen totalt i medlemsbedriftene ville

synke med 33 000 årsverk om det ble «nei» og øke med 32 000 om det ble «ja». Differansen på 65 000 ble rundet oppover til 100 000 fordi bedrifter med mindre enn ti ansatte ikke var med i undersøkelsen.

Dagen etter NHOs pressekonferanse ble en rapport fra Statistisk sentralbyrå presentert med motsatt konklusjon, basert på makroøkonomiske analyser. SSB-forskerne mente ledigheten ville øke ved EU-medlemskap. Denne rapporten fikk også store oppslag, men på langt nær det samme gjennomslaget som NHO.

NHO-rapporten anskueliggjør et hovedproblem ved dekningen av EU-saker: i for sterk grad begrenser media sin rolle til å være formidler av nyheter eller påstander, uten å utdype sakene med egne kritiske undersøkelser. Dekningen av EU/EØS-saker, i alle fall det første, store oppslaget om en sak, er ofte preget av myndighetenes egen ukritiske vinkling. Ser vi at mediene svikter selve oppgaven som en kritisk balanse til maktapparatet?

Spørsmålet blir ikke mindre berettiget hvis vi også ser på lederog kommentarartiklene. I EU-spørsmålet er de fleste redaktører og kommentatorer der makten er, på ja-siden. Som Ivan Kristoffersen treffende skrev i Aftenposten om sine tidligere kolleger: «Når de nærmer seg EU, revner buksene i ærbødighet på kommentatorer som ellers har en kritisk samfunnsprofil.»

Revansjismen og opphussingen av «utenforskapet»

Meningsmålingene har vist flertall mot EU-medlemskap i 17 år, siden våren 2005. Måten mange medier kaster seg over enhver sak som kan tyde på en utvikling i ja-favør er hinsides enhver nyhetsverdi. Dette ser vi nå etter Russlands angrepskrig mot Ukraina, der personer og grupperinger som tar til orde for en ny EU-kamp får uforholdsmessig store oppslag. Kommentatorer og lederartikler gjentar det samme budskapet på autopilot. Tidligere har vi sett dette blant annet i dekningen av den økonomiske krisen på Island. Hvis man bare forholdt seg til norske medier vinteren 2008–09, kunne man få inntrykk av at bare formaliteter gjensto før Island var medlem av EU.

Ved siden av denne revansjismen, er et annet trekk i EU-dekningen forestillingen om «utenforlandet» Norge. Ett eksempel er Aftenpostens oppslag høsten 2009 om at EØS ikke strekker til, for ikke å si står for fall, basert på et «hemmelig» notat fra den norske

Nærmere 30 000 deltok i demonstrasjonstoget mot EU-medlemskap i Oslo 19. november 1994. Dette var en av de største politiske markeringene i Norge siden andre verdenskrig. (Foto: Skjalg Engebø.)

EU-ambassadøren i Brussel. Grundig referert uten motforestillinger. Et annet eksempel er en stor featuresak i A-magasinet 6. juli 2007 om hvor håpløst utdatert handelsforbundet EFTA er. «Utenforklubben» var overskriften. Sentral kilde: Arbeiderpartiets Svein Roald Hansen, den gangen også leder av Europabevegelsen. Men det fant ikke journalisten verdt å nevne.

Politisk spill foran substans i EØS-saker

Ofta handler dekningen av EØS-saker mer om det politiske spillet omkring dem, enn det faktiske innholdet og hva som er mulige konsekvenser. Det så vi for eksempel tydelig i tjenstedirektivsaken, hvor striden i regjeringen fikk langt mer omtale enn de ulike sidene ved direktivet. Noe av det samme så vi også mer nylig i dekningen av Energipakke 3, som knytter Norge til energibyrået ACER, og EUs fjerde jernbanepakke.

De tyngste politiske interessene i Norge ønsker minst mulig støy omkring EØS-avtalen. Aftenpostens Harald Stanghelle medgir i et intervju fra 1995 at det skjer en sniktilpasning til EU uten markant offentlig motstand og implisitt at media er ute av stand til – eller ikke interessert i – å avdekke dette. Han sier det slik: «We reflect the political environment; if there had been stronger signals of decline

in Norwegian economy, increasing unemployment and so on, there would have been more intensity to the debate. However, Norwegian economy is thriving – the DNA [Arbeiderpartiet, red.anm.] can perform the adaptation to EU that they want at the same time as the no-majority in the population is strengthened...»³ Beskrivelsen er fortsatt dekkende. De fleste medier har fremstått uten evne eller vilje til å bryte EØS-tabuet i norsk politikk.

EØS kunne vært et funn for gravende journalistikk. Hvorfor har vi for eksempel ikke sett dybdesaker om vetoretten som forsvant? Retten til å avvise nye EU-regler ble fremholdt som en helt sentral del av EØS da avtalen ble inngått. Til tross for bred mobilisering mot blant annet EUs tjenstedirektiv, vikarbyrådirektivet, Energi-pakke 3 og fjerde jernbanepakke, er denne retten til å si nei bare brukt én gang, *midlertidig* mot EUs fjerde postdirektiv som senere ble innført.

«Tilbake til 1994»

I rekken av tilbakeblikkprogrammer var NRK høsten 2007 kommet til 1990-tallet. Programmet «Tilbake til 1994» (sendt 11. oktober) gjorde unna EU-kampen på fire minutter. Det ga reneste seerstormen på telefonen på Nei til EUs kontor. EU-tilhengerne Turid Birkeland og Thomas Hylland Eriksen var de eneste NRK hadde

Norges Bygdeungdomslag var en av mange organisasjoner som engasjerte seg på nei-siden i 1994, her med t-skjorter fra «Hekser mot EU». (Foto: Berit Moen.)

intervjuet. Folkeflertallets syn var overhodet ikke representert i programmet. I stedet for å formidle de faktiske argumentene, laget NRK en parodi på hva nei-siden sto for. Nei til EU klagde programmet inn for Kringkastingsrådet. De avviste klagen med henvisning til NRKs offisielle svar om at dette var et underholdningsprogram.

Siden har NRKs slagside eller blindsoner i EU-dekningen flere ganger vært tema i Kringkastingsrådet. Før behandlingen av ACER-saken i mars 2018 var det en stor demonstrasjon foran Stortinget. Demonstrasjonen ble ikke dekket av NRK. Det resulterte i nær 700 klager til statskanalen, som ble gjenstand for diskusjon i Kringkastingsrådet.⁴ NRK dekket heller ikke Nei til EUs ACER-søksmål for Oslo tingrett i november 2021. Dette resulterte i nærmere 200 klager til NRK.⁵

Litteratur

Tore Slaatta: *Europeanisation and the Norwegian news media* (Universitetet i Oslo, Institutt for medier og kommunikasjon 1999).

Anders Todal Jensen og Henry Valen: *Brussel midt imot* (Ad Notam Gyldendal 1995).

Odd Rune Wolden: *TV-nyheter i demokratiet. Medievidning og informasjonsverdi i NRK og TV2. En innholdsanalyse av EU-dekningen i 1994* (Hovedoppgave ved NTNU 2001).

Trine Holand: *Media, mennesker og meninger. Hvilken rolle spilte media da de norske velgerne skulle ta standpunkt til EU?* (Hovedoppgave ved NTNU 2000).

Tonje Raaen Nilsen: *Elitedominans i EU-striden. Et innholdsanalytisk perspektiv på NRK og TV2s EU-dekning* (Hovedoppgave ved NTNU 1996).

Teksten er en forkortet og bearbejdet versjon av en artikkel trykt i Anti-festskrift til Norsk Presseforbunds 100 års-jubileum (IJ-Forlaget 2010).

Noter

- 1 Jf. Folkeavstemningsprosjektet, referert i Todal-Jensen / Valen 1995, side 22 og 29.
- 2 Referert i Kristen Nygaards tale på Nei til EUs landsmøte i mai 1995.
- 3 Slaatta 1999, side 210.
- 4 Aftenposten 26.04.18, <https://www.aftenposten.no/kultur/i/p65a8X/kringkastingsraadet-fikk-nesten-700-klager-paa-nrks-dekning-av-acer-i-dag-konkluderte-de>
- 5 M24 23.11.21, <https://m24.no/kringkastingsradet-kyrre-nakkim/nyhetsjefen-forsvarer-acer-dekningen-i-kringkastingsradet-vi-har-alltid-flere-saker-vi-onsker-a-skrive-om-enn-vi-har-mulighet/416941>

Stadig mer union

EU har overtatt funksjoner som vi vanligvis har oppfattet som suverene rettigheter for nasjonalstatene, slik som valuta, politisaker og forsvarspolitik.

Den norske EU-debatten har handlet ikke bare om hvordan EU er på et bestemt tidspunkt, men også om hvilken retning unionen utvikler seg. I 1972 var EU i stor grad et økonomisk fellesskap, EEC. I 1994 var EU blitt en bredere politisk union, og denne utviklingen har fortsatt videre. EU har overtatt funksjoner som vi vanligvis har oppfattet som suverene rettigheter for nasjonalstatene, slik som valuta, politisaker og forsvarspolitik.

- Enhetsakten, som trådte i kraft i 1987, skulle etablere EUs indre marked og et politisk samarbeid, som en forløper til EUs felles utenriks- og sikkerhetspolitikk.
- Gjennom Maastrichttraktaten i 1992 tok EU skrittet mot full økonomisk integrasjon ved å vedta en felles valuta – det som ble euro.
- Gjennom Amsterdamtraktaten i 1997 tok EU beslutninger om felles politikk for justis og politisaker, og åpnet for flere flertallsvedtak og Europol som en egen politistyrke.
- Nicetraktaten, vedtatt i 2000, traktatfestet EU-hæren og slo fast at EU kan operere militært uten godkjenning eller medvirkning fra NATO.
- Lisboaatraktaten, som trådte i kraft i 2009, flyttet mer makt til EU på omtrent hundre områder, blant annet innenfor offentlige tjenester, energipolitikken, transport, strafferetten og militæret.

EU avsluttet i mai 2022 en ettårig såkalt konferanse om unionens

«I EU har du store og små hunder. Og de små hundene kan bare velge hvilken stor hund de skal løpe etter.»

Slovakias tidligere statsminister Robert Fico i forbindelse med utnevnelsen av EU-president og utenrikssjef, sitert i Dagbladet 27.10.2009.

fremtid, som foreslår en rekke mål og tiltak for EU. Det er ikke startet en prosess for å endre traktatene.

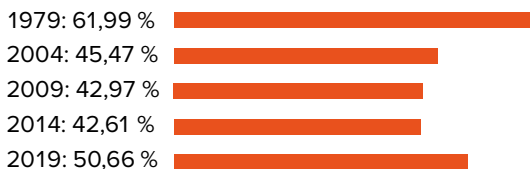
Demokratisk underskudd

EU-parlamentet kan ikke fremme lovforslag. Det er det bare EU-kommisjonen som kan gjøre, ifølge den alminnelige beslutningsprosedyren i EU. Parlamentet får heller ikke vedta lover alene, kommisjonens forslag må godkjennes også av ministrene i rådet. Ministerrådet er ikke et folkevalgt organ, men består av en statsråd fra hvert medlemsland. Rådet står ikke ansvarlig overfor noe folkevalgt organ, verken i EU eller medlemsstatene. Det kan heller ikke stilles til ansvar eller kastes av velgerne i EU. Dette er et uttrykk for det vi kaller EUs demokratiske underskudd.

De som ønsker at EU skal bli en stat, vil gi mer makt til parlamentet. Men makten som blir lagt til EU-parlamentet, blir hentet fra de enkelte medlemslandene, ikke fra EU-kommisjonen eller ministerrådet. Dermed innebærer økt makt til EU-parlamentet mer overnasjonalitet, og mindre lokalt demokrati.

Det er færre som stemmer ved valg til EU-parlamentet enn i nasjonale valg. Ved valget til EU-parlamentet sommeren 2019 stemte bare halvparten av de som kunne (50,66 prosent). Det første valget ble holdt i 1979 med 62 prosent oppslutning. Ved hver traktatendring siden har EU-parlamentet fått noe mer makt. Samtidig har valgdeltagelsen blitt lavere.

Deltagelsen i valg til EU-parlamentet

Valgdeltagelse i norske folkeavstemninger om EU

Figur: Deltagelsen i en del valg til EU-parlamentet og i de norske folkeavstemningene om EU. (Kilder: EU-parlamentet, www.ukpolitical.info, European Voice og SSB.)

Ungdomskampanjen mot EU utga i 1994 i stort opplag den satiriske tegneserien *Asteurix*. (Illustrasjon: Pål Hansen / Ukirut.)

«Den engasjerte som har opplevd den politiske kampen mot EEC/EF/EU har ikke levd forgjeves.»

Nei til EUs leder Roy Pedersen

«Så lenge EUs mål er å fremme fri flyt vil unionen aldri bli en solidarisk aktør, hverken innad eller utover i resten av verden.»

Ungdom mot EUs leder Frankie Rød

50 år siden folkets første nei

Den 25. september 1972 sa 53,5 prosent i en folkeavstemning nei til norsk medlemskap i EF, som EU het den gangen. Da spørsmålet igjen kom opp i en ny folkeavstemning 28. november 1994 sa 52,2 prosent nei. Forholdet til EU har vært et av de største politiske stridstema i Norge i over 50 år. Denne utgaven av Vett ser på de brede alliansene som ga nei-flertall i folkeavstemningene, de sentrale argumentene i EU-debatten både før og nå – og hva med EØS-avtalen?

Bli medlem med SMS: Send NEITILEU navn og e-post til 2090 (kr 200,-)